

Cümə axşamı, 4 sentyabr 1919-cu il, nömrə 268

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetisidir

İkinci səhəyi-dəvamiyyəsi. Pəncşənbə, 8 zihicətül-haram səhə 1337. 4 Eylül 1919 səhə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəllə-idarə: Bakı, Vorontovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rubla, 2 aylığı 70 rubla, 3 aylığı 100 rubla. Bakı üçün 1 aylığı 35 rubla, 2 aylığı 60 rubla, 3 aylığı 90 rubla. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək həsb olunur. Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 5 rubla, axırncı səhifədə sətri 4 rubla, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rubla.

SİRK “MODERN”

Pəncşənbə günü sentyabrın 4-ndə 1919-cu ildə məşhur sportsmen Pyotr Nikolayeviç Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə vücuda gətirilmiş Fransa güləş mübarizəsinin 68-nci günüdür.

Bu gün 3 cift pəhləvan mübarizə edir.

- 1-nci: Oleynikov – Kalışeviç.
- 2-nci: Buyovli – Raqenbaum.
- 3-ncü: Yomelyarov – Staroşvili.

Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanılması saat 11-in yarısında. Təməşə başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də. Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır.

Elan: Avropa pəhləvanı, Bakı əhlinin sevgilisi Pavel Zakoroykonun bu mövsümdə hələ görünməmiş benefisi olacaqdır. Böyük sport gecəsi.

9024

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsinin Ekspluatatsiya qulluğunun ticarət hissəsi elan edir ki, dəmiryol ilə işi olanlara Batura və geri məktub göndərməyə imkan vermək məqsədilə avqustun 26-dan Dəmiryol nazirinin icazəsi ilə (21 avqust 1919, nömrə 1246) Bakı şəhərində, Bakı şəhər stansiyasında (Olqinski və Merkur-veyvski küçələrin küncündə) məktubat qə-

bul ediləcəkdir. Batum şəhərində isə Azərbaycanın Batum agentliyində (Naberejni, nömrə 8) bayram günlərindən başqa hər gün səhər saat 9-dan 2-yə qədər məktubat qəbul edilib veriləcəkdir. 8 lotdan artıq olmamaq üzrə paketlər (zərflər) bağlanmış bir halda qəbul ediləcəkdir. Poçta markasından əlavə, hər paketa 25 manat komision haqqı alınacaqdır. Məktubat həftədə 2 dəfə 5 və 6 nömrəli sürət qatarları ilə aparılıb gətiriləcəkdir.

T-232

AZƏRBAYCAN HÖKUMƏTİ-CÜMHURİYYƏSİ MAARİF NƏZARƏTİ TƏRƏFİNDƏN ELAN

Maarif nazirinin 1919-cu sənəsi avqust ayının 30-da olan qərarları üzərinə əkbir [böyüklər] üçün türk lisanında məcəcani [pulsuz] olaraq üç şöbədə ibarət axşam kursları təşkil və güşad olunur [açılır]. Birinci şöbə məhz türk dili və türkçə yazı-oxu bilməyib və bunları bilmək arzularında olan əşxas [şəxslər] üçündür. İkinci şöbə türkçə qonuşmaq bilib də, fəqət savadı olmayıb, türkçə yazı-oxu, türk tarixi, türk ədəbiyyatı öyrənmək arzu edən əşxas üçündür. Üçüncü şöbə türkçə bilik

“Azərbaycan” qəzetinin 268-ci nömrəsinin 1-ci səhifəsi

lərini artırmaq istəyən, türk lisanı və ədəbiyyatı, türk tarixi və terminoloji öyrənmək arzu edən əşxas üçündür. Rus məktəblərində təlim tapmış müəllimlərə tərcih verilir. Kursların müddəti semestr, yəni üç ay olmaq üzrə iki qismə təqsim olunur [bölünür]. Birinci qisim sentyabrın 15-dən dekabrın 15-nə kimi, ikinci qisim isə yanvarın 1-dən aprelin 1-nə kimi.

Kurslarda həftədə üç dəfə, hər dəfəsində iki saat olmaq üzrə tədris olunacaqdır. Kurslar [1]919-cu sənəsi, sentyabr ayının 15-dən Bakı Realını məktəbi binasında güşad edilərək tədrisatə şüru ediləcəkdir [başlanacaq].

Səneyi-cariyyədə [cari ildə] kursları Bakı darülmüəllimin [seminariya] müdiri Rəşid bəy Əfəndizadə idarə edəcəkdir.

Məzkur [deyilən] kurslara daxil olmaq arzusunda bulunan əşxas imdidən anifüzzikr [yuxarıda adı çəkilən] müdir Əfəndizadəyə baistida [ərizə ilə] müraciət etməlidirlər.

Axşam

Qurban bayramı münasibətilə göstəriləcək olan

opera və operetta tamaşaları

HÖKUMƏT TEATROSU

AXŞAM TAMAŞASI

Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy

Qardaşlarının Müdiriyyəti

Cümə günü zilhiccə ayının 9-nda

(eylülün 5-ndə 1919-ncu ildə)

Qurban bayramı münasibətilə

şükuhlu [cah-cəlallı] bir surətdə

mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır

Üzeyir bəy Hacıbəylinin yazmış olduğu

məşhur **“Arşın mal alan”** operası və

şənbə günü Qurban bayramı gecəsi

mütəntən [təntənəli] bir surətdə mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır

Üzeyir bəyin məşhur

“Şah Abbas və Xurşidbanu” operası.

Qızlar, oğlanlar xoru və balet.

Böyük musiqi dəstəsi Üzeyir bəyin

təhti-idarəsində olacaqdır.

Biletlər teatrın kassasında

satılmaqdadır. Tamaşa başlanacaqdır

axşam saat 9-un yarısında.

Qurban bayramı münasibətilə bazar

günü sentyabrın 7-ndə gündüz

Azərbaycan əsgərləri üçün məccani

“Dursunəli və Ballıbadı”, “Xor-xor”

komediyaları və musiqi nömrələri

tamaşaya qoyulacaqdır.

Tamaşa gündüz saat 1-də

başlanacaqdır.

QİSMİ-RƏSMİ

[RƏSMİ HİSSƏ]

Babi-Məşixətdən [Şeyxülislamıq İdarəsindən]

Əmrnamə nömrə 26

İşbu eylülün 1-dən etibarən İdareyi-Məşixət dəftərdarı [mühasibi] Salyan əhli Əliməhəmməd Hüseynzadə kəndi istefa və istidasına [xahişinə] nəzərən xidmətindən kənar və azad edilmişdir.

Məşixət sədrləri:

Mustafa Əfəndizadə,

[Axund Ağə] Ağəəlizadə

Katib: Əfəndizadə

Kargüzar: Şərafəddin

Bakı qradonaçalnikinin əmri

Qurban bayramı yetişməyi münasibətilə camaatdan rica edirəm ki, güllə at-

maqla camaatı həyəcana gətirməsinlər. Ümum camaata məlum edirəm ki, əhali ilə məskun yerlərdə, xüsusən şəhərdə hər kəs güllə atsa, onun silahı müsadirə edilməklə bərabər, kəndisindən ağır cərimələr alınacaqdır. Polis məmurlarına əmr edirəm ki, güllə atanları, hərgah silah saxlamağa icazələri də olmuş olsa fəvvrən [dərhal] tərksilah edib həbsə almaq üçün yaxın uçaştoklara göndərsinlər.

Bakı qradonaçalnik vəzifəsini ifa edən rotmistr Qudiyev

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

28 avqust iclası

Sədr: Sultanməcid Qənizadə

Katib: Əhməd Cövdət [Pepinov]

İclas açılaraq, birinci növbədə Dövlət Bankı təsis haqqındakı layiheyi-qanuniyyə müzakirə edilərək, Maliyyə naziri Əliəğa Həsənzadə həzrətləri bəyanat veririlər. Nəticədə layiheyi-qanuniyyə ikinci qiraətdə qəbul olunur. (Məlum olduğu üzrə bu məsələ 25 avqust tarixli iclasda da müzakirə edilib, uzun mübahisəni mövcib [mübahisəyə səbəb] olmuşdu. Həman mübahisələrlə Maliyyə nazirinin bəyanatını gələcək nömrələrimizdə yazacağız.)

Bədəhu [sonra] 10 dəqiqə tənəffüs elan edilərək, tənəffüsdən sonra Əhməd Cövdət bəy söz alır və Sosialistlər fraksiyası tərəfindən hökumətə verilmiş olan sorğuya cavab verilməsini təklif edir və sorğunu oxuyur:

Məclisi-Məbusan Rəyasəti-Aliyyəsinə

Hökumət rəisinə işbu sorğumuzun əvəliminci iclasda verilməsini rica edəriz.

Bu axır günlər içərisində daxili və xarici bir çox mühüm vəq'ələr zühur etmişdir ki, onların dövlətə və camaatımızın hüquq və hürriyyətinə çox böyük təsiri ola bilər. Bunların cərgəsindən olaraq:

1- Bu axır həftələr içərisində Kaspı dənizində ingilislərin təhti-komandasında [komandası altında] bulunan hər bə gəmiləri Könüllü ordu komandanlığı ixtiyarına verilmişdir ki, bizim sahillərimizin, xüsusən paytaxtımızın müdafiəsi üçün bunun çox böyük təsiri var.

2- İngilis əsgərləri, məlum olduğu üzrə, bu ayın ortasından Zaqaqəzianı tərk edir. Bizim üçün əsgəri nöqtəyi-nəzərdən əhəmiyyətli olan bir çox tədbirlər ittixazı [tədbirlər görülməsi] lazım gəlir ki, bundan dövlətin tamamiyyəti-mülkiyyəsinə [ərazi bütövlüyünə] bir xələl gəlməsin.

3- Zaqaqəzian cümhuriyyətlərini, xüsusən Azərbaycan Cümhuriyyətini şimaldan gələn imperialist və əksinqilab qara qüvvələrindən mühafizə etmək üçün İngiltərə hökumətindən gələn və rəsmən tərəfeynə [iki tərəfə] bildirilən xətti-hərb bizim hökumət tərəfindən qəbul edilmişdi. Fəqət axır vaxtlar yenə İngiltərə hökuməti həman xətti, eşitdiyimizə görə, təzədən dəyişdirmiş və Petrovsk əvəzinə şimdi Yalama istasyonuna qədər endirmişdir. Bu vəq'ə, əlbəttə ki, hərbi xətlərin bir diplomasi oyun olduğunu və bundan naşi [buna görə], düşmənin ciyərimizə yaxlaşmasına heç bir mümaniət [mançilik] edilmədiyini pək gözəl isbat edir.

4- Düşmən dənizdən böyük qüvvə al-

diği kimi, indiyə qədər Dağıstanda əhəmiyyətsiz bir qüvvə saxladığı halda, indi artıq Dağıstanda olan qüvvəsini pək çox artırır, sərhəddə fəaliyyət göstərir. Bununla Azərbaycan əleyhinə düşmənin nə fikri olduğunu göstərir.

5- Xaricdən təhlükə böylə artdığı halda, daxildə də Könüllü ordu nümayəndələri açıqcasına Yekaterinodardan aldığı düsturüləmə [təlimatnamə] üzərinə mətbuatda Könüllü ordu nəfinə [xeyrinə] propaqanda yapırlar, təşkilatlarını möhkəmləşdirirlər, tərəfdarlarını qeyd edirlər ki, xaricdəki təhlükəni nəzərə alanda bunun da nə qədər böyük müşkülət çıxara biləcəyi aydın olsun gərək.

İştə, bu göstərdiyimiz vəq'ələr məmləkətin tamamiyyəti-mülkiyyəsi və səlaməti üçün və camaatın əldə etdiyi inqilab qənimətləri üçün nə qədər böyük əhəmiyyəti olduğu aşkar olduğundan, hökumətin bu yolda nə fikir etdiyini, nə iş gördüyünü və görmək istədiyini sual edirik.

Sosialistlər fraksiyası tərəfindən Əhməd Cövdət sorğunu oxuduqdan sonra böylə bir nitq irad edir [söyləyir]:

Əhməd Cövdət (Hümmət) - Əfəndilər! Məlum olduğu üzrə, bu sorğu iki həftə bundan əvvəl məsələ daha qızğın bir surətdə olduğu zaman sual şəklində hökumətə verilmişdi. Bilirsiniz ki, bu vaxtadək içimizdə olan böyük bir qüvvət axır günlər buradan getmişdi.

Şimdi lazımdır ki, Məclisi-Məbusan və camaat öz vəziyyətini bilsin, görsün məmləkət nə haldadır. Bizim də hökumətə sual verməkdən məqsədimiz bu idi. Hələ biz sual verməmiş gərək hökumət özü məmləkətimizin vəziyyəti haq-

qında Parlamana bəyanat verə idi. Lakin bunu etmədi. Ona görə də biz sual etməyə məcbur olduq. O vaxt Xariciyyə naziri bizim sualımıza qarşı bəyanat verdi. Fəqət onun verdiyi cavab kafi deyildi.

Çünki sualda bir neçə məsələ qaldırılırdı ki, daxili və xarici işlərimizə aid idi. Daxili işlərə aid olan suallara cavab verməyə dədi, bu xüsusda cavabı Daxiliyyə naziri verməlidir.

Əgər o vaxt Daxiliyyə naziri cavab verseydi, bəlkə bir fikrə gələrdik. Lakin o da olmadı və Xariciyyə nazirinin verdiyi cavab kafi və şafi [qənaətləndirici] deyildi. Çünki bizim suallarımıza cavabən Xariciyyə naziri ancaq bunu dedi ki, qabaqda xətti-hərb böylə idi, şimdi böylə olmuşdur; donanmanın bir qismi Könüllü orduya təslim edilmişdir; bunun müqabilinə biz protesto vermişik, lakin bir cavab çıxmamışdır.

Əvvəla, burada yeni bir şey yoxdur. Bunun həpsini biz bilirdik. Saniyə [ikincisi], doğrudur, protesto özü müəyyən bir tədbirdir. Lakin onu verib durmaq kafi deyildir. Protesto etməklə bərabər, hökumət məmləkətin müdafiəyə hazırlanması üçün bir çox tədbirlər dəxi görməli idi. Bizim də istədiyimiz onu bilməkdə ki, hökumət bu uğurda nə kimi tədbirlər görmüşdür. Lakin bu da olmadı. Xariciyyə naziri öz cavabında görülən tədbirlərdən bir söz demədi. Binaənileyh də biz o cavaba qane olmayaraq sualımızı sorğuya mübəddəl etdik [çevirdik]. Şimdi hökumət bizə kafi cavab verməlidir.

Məlumunuzdur ki, şimdi ingilislər təzəcə getmişlərdir. Bir vaxt vardı türklər burada idilər. Sonra onlar getdilər, ingilislər gəldilər. Onların hər biri bir dövr idi.

Şimdi ingilislər getmişlərdir. O vaxtdan bəri də yeni bir dövr başlanmışdır. Bu zamanadək içimizdə həmişə xarici qüvvələr olmuş və biz xarici qüvvələrə istinad etmişiz. İndi isə öz qüvvəmizə istinad etməliyiz.

Əlbəttə, bu vəziyyətlərin həpsi biribirindən fərqlidir. Odur ki, görülən tədbirlər də fərqli olmalıdır. Binaənileyh [ona görə], biz əhvalımızın, vəziyyətin nazikliyini [həssaslığını] nəzərə alaraq hökumətdən cavab istəyirik ki, məmləkətin vəz və övzasını [vəziyyətini, halını] nəzərə alaraq qüvvələrimizi topladıq mı, vətən və paytaxtı mühafizə halına gətirmişlərimi, qonşumuz gürcülərlə bağlanmış olduğumuz əhdnamədən [istifadə] etdik mi? Həman əhdnaməyə görə, təhlükə zamanı biz gürcülərin qüvvələrindən istifadə edə bilərik. Bundan istifadə edildimi, öz qüvvələrimizi hazırlayıb müdafiə halına gətirdik mi? İştə, bizim bilmək istədiyimiz şeylər!

Bu məsələlər ətrafında, məlumunuz olduğu üzrə, bir çox şayiələr dövrən etməkdədir. Zənn edirik ki, hökumət bu suallara kafi cavab verərək şayiələri də yox etmiş olar. Bir də bilməlidir ki, bu cür şayiələr yalnız Bakıda deyil, bütün vətənin hər yerində dövrən etməkdədir. Məclisi-Məbusan vasitəsilə bu sözləri bütün camaatın qulağına yetirməli və bütün məmləkətdə şayiələri zail [yox] etməli.

Yusifbəyli Nəsim bəy (Rəisi-vükəla) - Möhtərəm məbuslar!

Mən çox diqqətlə qulaq asdım görün bu sual nə üçün sorğuya mübəddəl oldu. Fəqət Əhməd bəyin sözlərində bu suala cavab tapmadım. Onun nitqindən ancaq bir söz başa düşdüm ki, burada bir fikir

varmış: hökumətin sözünü camaata eşitdirmək. Buna qarşı təşəkkür edirəm, bu bizim borcumuzdur. Fəqət bu məqsədlə istizah [sorğu] olmaz. Çünki istizah məmnuniyyətsizlik və sairə kimi bir çox səbəblərdən olar ki, Parlaman hökumətin fəaliyyətindən naməmnun qalar, lazım gələn işlərdə hökumətin tədbirləri və iqdamatı [addımları] qeyri-məqbul olar, o zaman istizah verilir. Fəqət arada bunların heç birisi yoxdur. Amma bununla bərabər, sosialistlərin sorğusuna mən məmnuniyyətlə cavab verərəm. Fəqət bəzi məsələlərə cavab vermərəm, çünki onlar sirlə şeylərdir. O sirləri bu gün camaata və bu təriqlə [yolla, vasitə ilə] də düşməne bildirmək olmaz. Zira bu gün burada söylənən sirləri camaat eşidər, bilər, amma camaatla bərabər düşmənlərimiz dəxi eşidib biləcəklərdir. Əgər Əhməd bəy beşəxsən bu sualları verseydi, cavab alardı. Amma onda da yenə bəlkə suallarının həpsinə cavab verməzdim.

Bizdən sorsalar tədbirlər görülür mü, əvət deyərəm, görülür. Amma sorsalar, nə kimi tədbirlər görülür, onu demərəm. Sual edilsə ki, dənizdən paytaxtımıza ya vətənimizin sair yerlərinə edilə biləcək hücum qarşı müdafiə tədbirləri varmı? Deyərəm var. Amma desələr nə kimi tədbirlər görülür, top nə yerdə qoyulur, nə qədər qoyulur? Onu demərəm. Soruşsalar ki, Gürcüstan ilə əqd olunmuş ittifaqdan istifadə edilirmi? Edilir, deyərəm. Amma necə istifadə edilir deyə sual verilsə, daha onu demərəm. Fəqət bununla bərabər, varid [daxil] olan sorğudan bilistifadə [istifadə edərək], sizə bir neçə söz demək istəyirəm.

Məlumunuzdur ki, biz ancaq 4 gündür ki, tamamilə müstəqilik.

Şimdi içimizdə heç bir xarici qüvvə yoxdur. İmdi millət isbat etməlidir və ümidvaram edər ki, azərbaycanlılar içlərində xarici qüvvə olmayan zaman özlərini daha gözəl müstəqil idarə etməyə müstəiddirlər [qabildirlər]. *(alqış)* Və içimizdən gedən xarici qüvvə öz başçıları lisanı ilə neçə dəfə təkrarən bizə söylədilər ki, biz Azərbaycanda bulunduğumuz zaman gördük, inandıq və yəqin etdik ki, siz müstəqil yaşamaya layiqsiniz və istiqlalınızı saxlayıb kəndinizi idarə etmək üçün xarici qüvvəyə ehtiyacınız yoxdur. Siz bir çox mühüm məsələləri asanlıqla həll etdiniz və binaənileyh, bundan böylə də öz qüvvənlə hər işinizi görməyə layiqsiniz. Bunu yalnız sözləri ilə deyil, əməlləri ilə də göstərdilər və buradan çıxıb getmələri ilə isbat etdilər ki, biz xarici qüvvəyə möhtac deyilik. Çünki onlar buradan çıxıb getdilər. Halbuki Zaqafqaziyanın bəzi yerlərindən hələ çıxıb getməyirlər, orada qalacaqlardır.

Zira o yerlərdə hələ xarici qüvvələrə ehtiyac olduğu hiss olunur.

Digər tərəfdən, hökumət bir dəfə qərar vermişdir ki, qan tökməyə, hərbi etməyə ehtiyac olmadıqca, millətin, vətənin namusu, heysiyyəti, istiqlalı təhlükə altında bulunmadıqca, hər bir məsələni sülh təriqi ilə həll etsin və böylə də edir. Necə ki, Lənkəran məsələsi, demək olar ki, hərbsiz, qansız həll edildi. Lənkəran təslim oldu, orada 20 top, bir çox pulemyot, bir neçə aeroplan, hidroplan, külli miqdarda ləvazimi-hərbiyyə alındı. Bunların həpsi ancaq 8 şəhiddən ibarət az

bir tələfatla alınmışdır. Qarabağ məsələsi, erməni vətəndaşlarımıza bir qədər güzəştə də olsa, sülh ilə həll edildi. Yalnız Zəngəzur məsələsi qalmışdır ki, o da ən yaxın zamanda ümidvaram həll olunacaqdır. *(alqış)* Naxçıvan və sairə tərəfindəki qardaşlarınız özlərinə tabe olmaq istəmədilər və özgə əlində qaldılar, onlar da yabançılardan xilas oldular.

Qaldı, şimaldan dəxi təhlükə olduğu məlumunuzdur. Fəqət hal-hazırda həman şimaldan təhdid edən qüvvə dəxi münasibətə girişməyi, məsələni sülh təriqi ilə həll etməyi təklif edir. Hökumət bunu da təcrübə və imtahan edər, sülhlə həlli mümkün olsa, sülhlə edər. Onların təklif etdikləri şərait müvafiq və münasib olub namusumuz, istiqlalımız rəxnədar olmazsa, məsələni sülh təriqi ilə həll etməyə çalışacağız. Bilməlisiniz ki, hökumət çalışır gündən-günə qüvvəmizi artırmağa. Çünki varlıq da, sülh də, həpsi qüvvə köməyi ilədir. Nə qədər ki, əsgəri qüvvənin köməyi olmasa sülh də olmaz. Fəqət qüvvəyi-əsgəriyyə nə qədər böyük olsa, məsələləri sülh yolu ilə həll etmək də asan olar.

Məsələni, bu gün bizim lazımi miqdarda qüvvəmiz olsa şimal təhlükəsi də sülh təriqi ilə həll edilə bilər.

Fəqət əlbəttə bununla bərabər, hökumət də, siz də gözlərinizi yummamalısınız. Hökumət lazım olan və əlindən gələn tədbirləri görür və sizdən kömək gözləyir. Qüvvə hazırlamaq məsələsində, bilməlisiniz, hökumət heç bir qüsur qoymayır. Əsgərlikdən başqa məmləkətin hər bir nöqtəsində camaat özü könüllü dəstələri təşkil edərək vətəni hər təsa-

düfə qarşı təhlükədən müdafiyyə hazırlayırlar. Məşq alırlar ki, vətən müdafiyyəsinə getməyi, müdafiyyə yolunda ölməyi bilsinlər. *(alqış)* Bu təşkilatda sırf camaat çalışaraq biz onlara ancaq zabıt veririz.

Bundan əlavə, bir çox şeylər də var ki, özünüz bilirsiniz açıq-açığa denilməz.

Sualların əslinə gəldikdə, bu xüsusda mən sizə bir neçə söz demək istədim. Məlumunuzdur ki, qabaqda İngiltərə hökuməti Könüllü ordu ilə bizim aramızda bir xətti-fəsl [ayırıcı xətt] təyin etmişdi. O vaxt xətt Petrovskdan keçirdi, sonra bu yaxınlarda həman xətti dəyişdi. Burası bizim üçün zərərli idi. Çünki təzə xətt Samur çayına qədər enmiş, bu surətlə bizim sərhədimizə yaxınlaşmışdı.

Biz bu xüsusda İngiltərə komandanlığına müraciətən protesto etdik və eyni münasibətlə tamamilə dünyaya protesto notası verdik. Şübhəsizdir ki, biz var qüvvəmizlə çalışacağız bu xətti-fəsl dəyişsin, Dağıstan yenə öz istiqlalını öz əlinə alsın. Burası yəqindir ki, bizim Dağıstan torpağında gözümüz yoxdur. Amma bununla bərabər, var qüvvəmizlə xətti-fəslin dəyişməsinə çalışacağız. Fəqət eyni zamanda hər növ tədbirlər görməklə bərabər, biz heç kəsə elani-hərb etməyi müvafiq görməyirik.

Donanmanın bir qismi ingilislər tərəfindən Denikinə verildi. Yəqindir ki, o öz malı idi və hər kəs öz malını istədiyi adama verə bilər. Amma bu işin bizə zərəri olduğundan, biz müdaxilə etdik və nəticədə donanmanın həpsi deyil, bir azı verildi. Fəqət bizdə o qüvvə yoxdur ki, ingilisləri məcbur edək ki, onlara vermə, bizə ver. Lakin güc ilə vadar etməyə qüvvəmiz olmamaqla bərabər, yenə də do-

nanmanı özümüz üçün istədik, cavab çıxmadı. Bu xüsusda da biz əlimizdən gələn tədbirləri gördük. Bir məqama çatdı ki, Müttəfiqlər Komandanlığı rəisi general Kori bizə dedi, donanmanın verilməsindən bu qədər iztiraba düşmək lazım deyil, çünki biz Denikinə o qədər şey vermişik ki, əgər onları üzərinizə atsalar daha donanmaya ehtiyac da qalmaz. Zira ona tankı və sair donanmadan müdhiş ləvazimi-hərbiyyə vermişik. Fəqət əmr etmişik ki, bunları sizə qarşı işlətməsinlər.

Məlumdur ki, Sülh Konfransı şəxsiyyətdə Avropa və bütün dünya bolşeviklərə elani-hərb etmişdir və bu yolda bolşeviklərlə mübarizə edən qüvvələrə hər növ kömək edirlər. Biz buna mane ola bilmərik, fəqət onu biliriz ki, bu köməklərin bizə qarşı qullanma[ma]sı haqqında əmrlər varid [daxil] olmuşdur. Yəqin ki, bu uğurda da bir çox iqdamat [addımlar atılmış] və təşəbbüsata girişilmişdir.

Digər tərəfdən, bu günlərdə Sülh Konfransı tərəfindən Zaqafqaziyyəyə bir nümayəndə göndərilmişdir: Haskell. O bizim məsələlərimiz ilə iştiğal edəcəkdir [məşğul olacaqdır]. O biri tərəfdən, İngiltərə hökuməti dəxi nümayəndə göndərmişdir. Paris nümayəndələrimiz vasitəsilə də bunu xəbər vermişdir. İngiltərə hökuməti bəyan etmişdir ki, doğrudur, bununla İngiltərə hökuməti Zaqafqaziyyə cümhuriyyətlərini rəsmi surətdə tanımayı, lakin feilən bizimlə münasibətdə bulunacaqdır. Bu əmr [bu iş] həddi-zatında bizi qəbul etmək hesabıdır.

Yenə məlumunuzdur ki, İtaliya hökuməti dəxi buraya nümayəndə göndərmişdir. Bu surətlə, Avropa Zaqafqaziyyə

nın Rusiyanın bir hissəsi olmadığını fe-
ilən qəbul etmiş olur.

Şimdi, möhtərəm məbuslar, görürsünüz ki, məsələ pək mühüm və nazikdir. Böylə zamanlarda hökumət hər işdə tam diqqət və ehtiyatkarlıqla davranışmalıdır. Məclisi-Məbusan dəxi bütün heyəti ilə və hər məbus fərdən hökumətə kömək etməlidir. Şimdi konyuktura (vəziyyəti-siyasiyyə) böylədir ki, biz gərək özümüzü xarici qüvvələrdən müdafiə və istiqlalımızı mühafizə edək. Əgər böylə edə bilsək, əgər hürriyət və istiqlalımızı hər növ xarici təərruzatdan [hücumlardan] hifz edə bilsək, Sülh Konfransı da istiqlalımızı tanıyar.

Həm mühafizə və müdafiə edə biləcəyimizə və Dünya [Sülh] Konfransı tərəfindən tanınacağıma şübhə etməyirəm. Fəqət burada bir məsələ var ki, onu qeyd etmədən keçə bilməyirəm. Söz burasındadır ki, bu barədə hamınızın fikri, rəyi birdir. Mən təşəkkürlər və məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Denikin ilə mübarizə məsələsində sağlardan, sollardan, ortadan, xülasə hamınızdan kömək görürüz. Buna təşəkkür edirik. Lakin düşmən bir Denikin deyil, ondan az təhlükəli olmayan bolşeviklər dəxi vardırlar. Həm də bolşeviklər müqabilinə necə mübarizə edəcəyimizi bütün dünya təqib edir. Sülh Konfransı da, bütün Avropa da bolşeviklərə qarşı tərzi-hərəkətimizə dörd gözlə baxır, nə yapacağımızı gözləyirlər. Bütün dünya ilə hali-hərbdə bulunan düşmənləri ilə Azərbaycan və Gürcüstanın necə hərbi və mübarizə edəcəyini dörd gözlə təqib edirlər. Fəqət, mütəəssifanə [təəssüf ki], həman bu məsələdə

həpiniz həmrəy deyilsiniz. Bu barədə bəziləriniz bizə kömək edirlər. Digər bəziləriniz isə nəinki kömək etməyir, hətta mübarizəyə mane olurlar. Mən arzu edirəm ki, bu barədə dəxi müəyyən bir rəyə gələsiniz. Bu saat hökumətin sizin köməyinizə, xüsusən mənəvi köməyinizə ehtiyacı var. Ümidvaram ki, siz dəxi yardımınızı müzayiqə etməyib [əsirgəməyib], istər Denikin olsun, istər bolşevik olsun, kim müqabilinə olursa-olsun hər barədə hamınız hökumətə kömək edərsiniz. *(al-qış)*

Sədr - Söz Əhməd Cövdətidir.

(məbədi yarın)

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Macarıstanda

Vyanadan verilən xəbərlərə görə, ershersoq İosifin getməsinə Kabinə üzvləri mane olmuşlar. Onlar seçkilərdə monarxistlərin qələbə çalacağını ümid edirlər. Sosialistlərsə seçkilərə protesto izhar etmişlərdir.

Sileziya əhvalı

Üsyanı yatırmağa müvəzzəf edilən [vəzifəyə təyin edilən] Almaniya hökuməti nümayəndəsi Hersinq mətbuat nümayəndələri ilə müsahibədə bulunarkən demişdir ki, Sileziyada övza [vəziyyət] get-gedə yaxşılaşır. Hərgah, bir gözlənilməyən hadisə vəqə olmasa, bu həftə başında işlərə başlanacaqdır. Hersinqin rəyinə görə, Sileziya üsyanına səbəb spartaklar (Almaniya bolşevikləri) olmuşlardır.

Lehistan nümayəndələri

Varşavadan yetişən xəbərlərə görə, Lehistan Vəzarəti-Xaricəsi [Polşa Xarici İşlər Nazirliyi] Rusiya hökumətlərinə və yeni təşkil edilmiş cümhuriyyətlərə siyasi nümayəndələr göndərəcəkdir. Müvəkkil adı daşıyacaq Lehistan nümayəndələri bolşeviklərdən başqa Kolçak və Denikin nəzdinə və həmçinin Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, Estoniya və Latviya cümhuriyyətlərinə də göndəriləcəkdir.

(Müttəfiqlər heyətinin radio xəbərləri)

Kolçak hökuməti və Düvəli-müzəzəmə

Cəmahiri-Müttəfiqədən övdət etmiş [Birləşmiş Ştatlardan qayıtmış] Rusiya mitropoliti Platon rəvayət edir ki, prezident Vilson ilə etdiyim müsahibədən onu anladım ki, Cəmahiri-Müttəfiqə hökuməti başqa müttəfiq hökumətlərlə birlikdə admiral Kolçak hökumətini rəsmi surətdə tanımağa hazırdırlar. Mitropolitin söyləməsinə görə, sabiq Rusiya hökuməti nəzdində olan Cəmahiri-Müttəfiqə səfiri Frensis və şimdiki Omsk hökuməti nəzdində olan Amerika siyasi nümayəndəsi Morris də bu rəydedirlər.

Türkiyədə

Türkiyənin Asiya vilayətlərindən yetişən xəbərlər bir-birindən həyəcanlıdırlar. Övza [vəziyyət] gündən-günə kəskinləşir. Hər tərəfdə üsyançı komitələri təşkil edilmişlər. Altı vilayətin sulta və idarəsi üsyançılar əlindədir. Hər tərəfdə xristian hökumətləri ilə mübarizə etmək təbliğatları edilməkdədir.

İngiltərə tətili və Almaniya

İngiltərə hökuməti əlində inkarı na-qabil vəsiqələr vardır ki, İngiltərədə tətillər hərəkətlərinin səbəbi almanlar olmuşlardır. Almaniya və Şura hökuməti həman niyyətlə bir çox pullar göndərmişlərdir. Propoqandaçıların mükəmməl təşkilatları bulunmuşdur.

Meksika məsələsi

Amerika mətbuatında çıxan xəbərlərə görə, Cəmahiri-Müttəfiqə Meksika məsələsini həll etməyə qarışmaq niyyətindədir. Dəniz və hərbi tədbirlər görülmüşdür.

Amerikada bahalıq

Bahalıqla mübarizə etmək niyyəti ilə Amerika Hərbiyyə naziri ordu ərzağı fəzləsini əhaliyə satmağı təklif etmişdir.

İstanbul ilə dəniz müxabirəti

Qara dəniz iskəlləri [limanları] ilə İstanbul arasında dəniz müxabirəti [rabitəsi] bu yaxın zamanda bərpa ediləcəkdir.

QƏZETƏLƏRDƏN

Afrikanın təqsimi [bölüşdürülməsi]

İngiltərə mətbuatı xəbər verir ki, Afrikanın Almaniya mütəəlliq [məxsus] olan bütün şərq hissəsi Sülh Konfransı tərəfindən İngiltərəyə verilir. Raziçılıq əlaməti olaraq İngiltərə hökuməti üç milyon əhali ilə məskun olan Afrikadakı müstəmləkələrindən bir hissəsini Belçikaya güzəşt etmişdir.

Odessa və Kiyev əhvalı

İngiltərə əsgərlərinin Odessaya çıxması Londondan verilən binagüzarlıq mövcubincə [sərəncama əsasən] olmuşdur. Təbii ki, hökumət bir əldən digər bir ələ keçən zaman ixtilaf törəməsin.

Kiyev əhvalı ciddidir. Petlyura əsgərləri şəhərin 40 verstliyindədir. Dnepr çayı üzərində olan ümdə körpü və Moskva-Baxmaç-Kiyev dəmiryol xətti bolşeviklərin əlindədir. Kiyevi qurtarmaqdan ötrü həmin dəmiryol xətti ilə Moskvadan bir qolordu [kəpus] əsgər göndərilmişdir.

Petroqrad əhvalı

Qəzetlərin yazdığına görə, bolşeviklər öz ümdə qüvvələrini Petroqraddan çəkmişlər. Petroqrad hal-hazırda bitərəf bir məntəqə halındadır. Çünki indiyə qədər oraya bolşeviklər əleyhinə olan qüvvələr daxil olmamışlardır. Şəhər öz-özünü müdafiə edir.

Vilsonun siyasəti

Vilsonun Rusiya nəfinə [xeyrinə] olan siyasətində təbədüllat [dəyişiklik] olduğunu xəbər verirlər.

Vilhelmin təslimi haqqında

Londondan xəbər verirlər ki, Vilhelmin təslim edilməsi əleyhinə gəldikcə hərəkət artmaqdadır. Hollandı hökuməti Almaniyadan bir çox təhdidimiz məktublar almaqdadır ki, hərəgah, Vilhelm təslim edilsə, hökumət məmurlarından bir paraları qətl ediləcəkdir.

Romaniyada bolşevik heyəti

Bükreşdən [Buxarestdən] xəbər verirlər ki, Rusiya bolşevik heyəti Kişinyova

varid olmuşdur [çatmışdır]. Bu heyət Leninin tərəfindən göndərilmişdir ki, Dneprdə olan Romaniya əsgərlərinə sülh təklif etsin.

Müttəfiqlər Reyndə

“Nyu-York herald” qəzetəsinin yazdığına görə, marşal Foş Reyndə 150 min əsgər saxlanmasının lazım olduğunu təkid edir. Bu əsgərlərdən 30 mini Amerika, bir o qədər də İngiltərə və 15 min nəfər də Belçika tərəfindən olmalıdır.

* * *

Erməni qəzetəsi “Naşe vremya” yazır: Azərbaycanın Zaqafqaziya Konfransı mərkəzinin Bakıya köçürülməsi təklifini erməni hökuməti yenə qəbul etməmişdir.

General Biçin bəyanatı

General Biç bəyan etmişdir ki, Zaqafqaziya cümhuriyyətləri arasında olan sərhəd mübahisəsinə İngiltərə qarışmalıdır.

Səfərbərlik

Erməni hökuməti qət etmişdir ki, 32 yaşa yetişənlərə qədər əsgərliyə çağırılsınlar. Zəngəzurda 36 yaşlarında olanlar da əsgərliyə alınmışlardır.

İngiltərə heyətinin əzimi

İrəvanda olan İngiltərə heyəti əzimet [yola düşmək] üçün əmr almışdır.

Polkovnik Plautonun əzimi

İngiltərə hərbi nümayəndəsi polkovnik Plauton İrəvandan əzimet etmişdir.

Ermənistanda bolşevizm

“Raboçi put” qəzetəsinin yazmasına görə, Ermənistan “Spartak” [bolşevik] firqəsi xitabnamələr nəşr edərək İngiltərə siyasətini təkdir ilə [pisləyərək], Daşnak hökumətini endirib əvəzinə fəhlə-kəndçi hökuməti təsis etmək üçün əhalini dəvət edir. Xitabnamədə deyilir ki, milli məsələləri ancaq həmin fəhlə-kəndçi hökuməti həll edərək şimdi keçirilməkdə olan qanlı fəlakətlərə intəha verə biləcəkdir. Şu xitabnamənin nəşr edilməsindən dolayı bütün şəhərlərdə inqilab hərəkəti başçılarını həbs edilmişlərdir. İrəvanda 30 adam həbsə alınmış, onların içində qadınlar da vardır. Aleksandropolda 6 adam qurşuna dizilib edam edilmişlərdir.

TÜRKİYƏDƏ**Hərbiyyə nazirinin istefası**

Hərbiyyə naziri Nazim paşa Sədrəzəm əfəndiyə [Baş nazirə] ərizə ilə istefasını vermiş və qəbul da olunmuşdur. Hərbiyyə naziri yerinə axırıncı vaxtlarda Bəsrə valisi olan [Süleyman] Şəfiq paşa təyin ediləcəkdir. Şəfiq paşa ordu içində nüfuz və şöhrətə malik olub, müdəbbirliklə təşhir bulmuş bir zəttir [tədbirli olması ilə tanınmış bir şəxsdir]. Nazim paşanın istefasına səbəb iki İttihad və Tərəqqi başçılarını Xəlil paşa (Ənvər paşanın əmisi) və [Məhməd] Tələt bəyin həbsxanadan qaçmaları olmuşdur. Hərbiyyə Nəzarəti məmurlarının həmin fərarda əli olmadan keçməmişdir.

Bəhriyyə Nəzarətinin ləğvi

Dövlətin maliyyə əməliyyatını yün-

gülləşdirmək niyyəti ilə Osmanlı hökuməti qət etmişdir ki, Bəhriyyə Nəzarətini [Donanma Nazirliyini] ləğv edərək Bəhriyyə İşləri İdarəsini Hərbiyyə Nəzarəti indində [nəzində] olacaq baş idarəyə mühəvvəl qılsın [tapşırınsın]. Həmin eyni idarə ilə bəhriyyə işləri İtaliyada 1880-ci sənəyə qədər idarə olunub, Avstriyada da Habsburq imperatorlarının axırıncı günlərinədək şu təriq ilə [yolla] getmişdir.

Parisdən İstanbula hava ilə

Komandan Vileman və leytenant Danyonun idarəsi altında San-Stefanoya iki firəng təyyarəsi yetişmişdir. Parisdən İstanbula teyr [uçuş] dörd mənzilə – Marsel – Neapol - Salonik - San-Stefano təriqi ilə qət edilmişdir. İstanbuldan təyyarəçilər Qahirəyə uçacaqlar. Qahirə və İstanbul arasını təyyarəçilər bir uçuş ilə bitirmək niyyətindədirlər.

Türkiyə sosialistlərinin rəyi

Amerika mandat komissiyası heyəti Türkiyə sosialistləri nümayəndələrini dəvət edib, onların Ermənistan və Türkiyəni idarə etmək mandatı məsələlərində nöqtəyi-nəzərlərini bilmək istəmişdir. Sosialist firqəsi üzvlərindən biri bu münasibətlə mətbuat nümayəndələrinə atıd ki [aşağıdakı] məlumatı vermişdir:

Biz Ermənistan məsələsini Türkiyə ümumi məsələsi ilə qeyri-qabili-təfriq [ayrılması mümkün olmayan] ədd [hesab] edirik. Türkiyə təbəəsi olan millətlər heç tərəfdə əksəriyyəti-tama [mütləq əksəriyyətə] malik deyildirlər. Orada ki, erməni milləti qələbəlik ilə yaşayırlar, yenə əksəriyyət[i] türk milləti təşkil edir. Orada ki, ərəblər özlərini çox hesab edirlər, orada da əksə-

riyyəti haiz [çoxluğa malik] olan yenə türk millətidir. Binaənileyh [ona görə], erməni, ərəb yaxud yunan əksəriyyəti xüsusunda danışmaq heç lazım gəlməyir. Əhalisi başqa millətlərlə çox məskun yerlərə məlum muxtariyyət vermək mümkündür. Bütün şu xırda muxtariyyətli əyalətlər bu konfederans surətini alıb onların mandatı düvəli-müəzzəmədən [böyük dövlətlərdən] birinə həvalə qılınır. Türkiyənin şu məzkur [deyilən] qayda ilə saxlanılması mətlubdur [arzu ediləndir]. İşbu nöqteyi-nəzəri biz Amerika heyəti qarşısında da bəyan və müdafiə etdik. Heyət bizi çox xoş bir sifətlə qəbul edib mehribanana qonuşdu. Bizimlə başqa firqələr nöqteyi-nəzəri bu məsələdə müvafiq olmadığına görə, biz beynəlfirəq [partiyalararası] müşavirəyə iştirak etmədik.

Zabitanın əzli

Türkiyə hökuməti iki minə qədər paşa və zabitanı əzl etməyi [vəzifədən uzaqlaşdırmağı] qərara almışdır. Müharibə zamanına görə dəvət edilmiş zabitanın bir çoxları şimdiki lazım olmadığına görə, siyahıları Sədrəzəm qələmliyinə [Baş nazirin katibliyinə] təqdim edilmiş və orada təhkim edildikdən sonra mürur ilə [zamanla, yavaş-yavaş] əzl edilməyə başlanacaqdır.

VÜKƏLA ŞURASINDA [NAZİRLƏR KABİNETİNDƏ]

- Ədliyyə nazirinin Bakı Bələdiyyə İdarəsinin 50 milyon manatlıq vıqriş istiqrazı [uduşlu istiqraz] buraxılması haqqındaki təqriri istemasından [rəsmi məktubu din-

ləndikdən] sonra qət edilmişdir [qərara alınmışdır]:

1) Qanun layihəsi təsdiq edilsin.

2) Hökumətin işbu sənədəki 24 iyul qəraradını ləğvən, Maliyyə nazirinə tapşırılsın, Bələdiyyə İdarəsinə verilmək üçün 5 faizli 10 milyon manatlıq istiqrazı havi [əhatə edən] bir qanun layihəsi tərtib verərək Məclisi-Məbusana idxal etsin. İşbu məbləğ vıqrişlər satılan kimi qaytarılmalıdır.

3) Bu vaxtadək verilmiş 5 milyonu 10 milyon hesabına daxil etməli.

- Maliyyə nazirinin istiqraz müəssisələrinin məhəlli [yerli] xəzinələrə pul sərmayəsindən vergi verilməsi haqqındaki təqriri istemasından sonra qət edilmişdir:

Maliyyə Nəzarətinə mətlub [tələb edilən] məsələ haqqında işbu qəraradın verilməsi tapşırılsın.

Sabiq Rusiya Maliyyə Nəzarətinin 6264-cü, 1335-ci və 1136 təmənnamələri [sərəncamları] dəyişərək, bütün Azərbaycan daxilində olan istiqraz müəssisələri məcburdurlar hesabati-cariyyədən 5 % və xüsusi hesabati-cariyyədən 5,396 % məhəlli xəzinələrə 1918-ci sənə üçün və başqa gələcək sənələr üçün bu qayda üzrə verməlidirlər.

- Ərazi nazirinin Azərbaycan Cümhuriyyəti hökumətinin təqviyəsi [gücləndirilməsi] haqqında, yəni siyahıda göstərilmiş müəssisələrin kontor acentələri vergiləri verməzsələr, onlardan almaq ixtiyarının artması haqqındaki təqriri istemasından sonra qət edilmişdir:

Məsələ Dövləti [Bank] dəftərxanasının yuris-konsuluna [hüquq məsləhətçisinə] verilsin.

- Maliyyə nazirinin istiqraz şöbəsi tərəfindən neftçilərə verilmiş olan borcun Dövləti Banka köçürülməsi haqqındaki təqriri istemasından sonra [qət] edilmişdir:

Təqrir əlavə və dəyişikliklərlə təsvib edilsin [bəyənilsin].

- Maliyyə nazirinin Dövləti Bankın əsas kapitalı olacaq 50 milyon manatın verilməsi haqqındaki təqriri istemasından sonra qət edilmişdir:

Təqrir təsviblə, təsdiqdən ötrü Məclisi-Məbusana idxalı tapşırılsın.

- Maliyyə nazirinin, Azərbaycan Dövləti Bankının Tiflisdəki agentəliyi vəzifəsinin Gürcüstan hökuməti indindəki [nəzindəki] Azərbaycan siyasi nümayəndəliyi cənbindəki [yanındakı] Maliyyə Nəzarəti agentəliyinə tapşırılması haqqındaki təqriri istemasından sonra qət edilmişdir:

1) Agentəlik vəzifəsi, göstərilən agentəliyə tapşırılsın.

2) Tiflis Dövləti Bankı şöbəsində agentəlik namına hesabati-cariyyə açılaraq, Azərbaycan Dövləti Bankı balansına salınmasına izin verilsin. Dövləti xəzinə hesabati Azərbaycan Dövləti Bankında hesabati-cariyyə parası hesabına alınsın, fəqət agentəliyin kassa hərəkəti kəndi, smeta məsarifatı isə hökumət hesabına olsun. Bunlar dövləti müfəttişlə hökumət miyanında [arasında] etilaf [razılıq] üzrə olacaqdır.

- Maliyyə nazirinin “A. M. Daqemov və P. K. Zalinov” şirkətinə rəng və əlif yağı almaq üçün 300 min manat avans verilməsi haqqındaki təqriri istemasından sonra qət edilmişdir:

İstənilən para 20 milyonluq fondan işbu şərait üzrə məzkur [deyilən] şirkətə buraxılsın:

1) Avans 4 ay zərfində 1919-cu sənəsinin 1 iyulündən [sentyabrından] hesab olaraq qaytarılmalıdır ki, şirkətə veriləcək məbləğdən 75 min manat çıxılacaqdır.

2) Şirkətdən avansın çıxılacağı və rəngin bahalanmasından naşi [ötrü] litoqrafiya işlərinin bahalanmaması haqqında imza və vəsiqə alınsın.

3) Avansın bu tezliklə qaytarılmasının təmini üçün şirkət 1920-ci sənəsinin 1 yanvarınadək veksəl verməlidir.

BƏHRİYYƏ [DONANMA] İŞLƏRİMİZ

(Tarqovı port) [Ticarət limanı]

Qaç sənələrdi ki, Bakı Ticarət Liman İdarəsi Nikolayın ən möhübbü [sevimli] və “həqiqi rusların” əcnafı olan Danilov nam [adlı] məzalimə [zalım] tapşırılmışdı. Bu cənab bu ixtiyarı ələ aldıqdan sonra var-yox insaf və vicdanını atmış, bəhriyyə işlərinə min cür planlar və dairələr çəkməyə, fəsadlar törətməkdə idi.

Liman rəisi olan bir şəxs gərək kəndi dövləti üçün və ümumən ticarətin tərəqqisinə çalışsın. Binaənileyh [bu səbəbdən], dövlətə və camaata böyük xeyirlər versin. Lakin bu adam əksinə çalışıb, da-

ima gəmi sahiblərini və xüsusən məllahları (maryakları) əski qanunlarla müttəhim edib, əzab və müşkülata düçar edirdi. Məsuliyyətə almaqla bərabər, cərimələrə salırdı. Əski təcrübəli qocaman kapitanların, xüsusən müsəlmanların kağızlarını əllərindən alıb, onları vəzifələrindən məhrum edirdi.

Kəndisi ən tamahkar bir quldur olmuşdu. Gəmiçiləri sıxışdırmaq vasitəsilə onların mənafeyini əxz edirdi [ələ keçirirdi]. Əksərən bəhriyyə məktəblərinin hökumət imtahanları zamanında təhsilçilər haqqında bir çox insafsızlıqlar bürüzə verirdi. Zətən böylə bir fəna adamın liman rəisi olmasından ticarət və seyri-səfain [naviqasiya] işlərinə zərərli dəyəməsinə şübhə yoxdur.

Təbii, böylə əcnaf məmurun başına toplananlar da ondan bətar cinayətlər yapırdılar. Hətta liman çavuşları körpülərdə və gəmilərdə açıq-açığına xalqı soyurdular. Bunların bu hərəkətlərindən gəmiçilər dəxi zara gəlmişdilər.

İştə bu səbəblərə görə, Bakıda Şura hökuməti təşkil tapa-tapmaya, məllahlar həpsi yekdil, yekcəhət onun vəzifədən kənar olmasını tələb etdilər. O, kənar oldu. Ondən ayrıla bilməyən müavini Nikolayev də onunla bərabər liman dairəsini tərk etdi.

Bir taqım siyasi təbəddülatdan [dəyişiklikdən] sonra hərgiz güman etmədiyimiz halda yenə Danilov və müavini tarqovı portu təhvil alıb, Azərbaycan hökumətinə xidmətə başladılar. Çoxdan atmış paqonlarını və xaç nişanlarını taxıb əski üsulların aparılmasına çalışdılar. Nikolay tərbiyəsi gördükləri üçün onun siyasətini aparırdılar. İngilislər burada olduqları hal-

da onlarla çaşka-loşka olub, dabravollar ilə də əlaqəyə girişmişdilər. (Bir dəfə onun Petrovska göndərdiyi məktubunu əksinqilabla mübarizə təşkilatı tövqif etmişdir [tutmuşdur].) İştə o səbəbdən İngiltərə Komandanlığı buradan gedən zaman Danilov da artıq durammayıb vəzifəsindən kənar olub, dabravollar tərəfə getdi.

Təəccüb burasıdır ki, onun həmfikri və həmməsləki və ondan da beşqat yuxarı olan müavini Nikolayev yenə də əski məmuriyyətində bulunmaqdan fəzlə, liman rəisi vəzifəsini də almışdır.

Bilməm bu ağalar Azərbaycana nə mənfəətlər verirlər ki, böylə etimad və etibara nail olub mənəblərə çatırlar. Nikolayev kimi bir xainin liman idarəsində rəyasətdə bulunması, Azərbaycan ticarət və bəhriyyə işlərinə rəxnə [ziyan] vurmaq deməkdir. Əgər güman olunur ki, öylə mütəxəssislərdən istifadə etmək lazımdır, lakin bu fikir yanlış bir fikirdir. Böylə ünsürlərdən əsla xeyir görünəməz.

İştə, beş gün rəyasətdə bulunmamış, Nikolayev gəmiçiləri təzədən sıxışdırmağa başlayıb. Keçən sənə Bəhriyyə məktəbinin müdiri sədarətində xüsusi mütəxəssislər komissiyonu tərəfindən tərtib verilmiş imtahan üzrə yüz tonluq gəmi komandanlığına şəhadətnamə alanları bu il gəmilərdən çıxarıb, onların kağızlarını almaq istəyir. (Onlar 40-50 nəfərdir.) Halbuki həman adamlar çoxdan təcrübə görüb təlim almışlar və eyni zamanda dənizdə çalışanların ən gəncləri və ən həvəsliləridirlər. Anlamam, liman rəisi nə yapmaq istəyir? Böylə qanunsuzluqları biz istibdad zamanı Danilovda gördükdük. Lakin Nikolayev nə işə indi də o cinayətlərdən çəkinməyir.

Əvət, dəniz və ticarət idarələri böylə adamlara tapşırılsa, heç bir zamanda tərəqqi tapammazlar. Hal-hazırda gəmiçilərə onsuz da böyük ehtiyacımız vardır. Biz çalışmalıyıq onları günü-gündən əzyad edək [artıraq], zira seyri-səfain işlərinin gözəl bir nizama düşməsi gələcək cavan və təlim görmüş adamlardan asılı olacaqdır.

Bu gün maryaklar nahaqdan sıxışdırılırsa, gələcəkdə heç bir məqsədə nail ola bilmərik. Bizim fikrimiz vəsi [geniş], məqsədimiz alidir. Məmləkətimizin təminatı-nisfiyyəsi [yarı təminatı] sanki dəniz nafiə [faydalı] mənəblərindən alınacaqdır. İndiki məllahlar nəinki çoxdurlar, bəlkə də, on qat azdırlar. Məqsədə çatmaq üçün mümaniət [maneçilik] göstərənləri aramızdan kənar etməliyiz. Çünki nə qədər böylə münafiq Denikin tərəfdarları məmuriyyətlərdə dururlar, işlərimiz daima müşkülləşəcəkdir.

Kapitan Əli

QARSDAN GƏLƏNLƏR

Əksəriyyətini müsəlman türklər təşkil edən Qars əyalətində, məlum olduğu vəchlə [üzrə], yerli demokratların intixabı [seçkisi] ilə “Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti” namı ilə bir islam-türk hökuməti təşkil edilmişdi.

Bu hökuməti müraqibə [nəzarət] altında bulundurmaq üçün dəyərli müsəlman zəhmətkeşlərinin seçdiyi məbuslardan mürəkkəb [ibarət] bir də parlaman üsulu ilə “Milli Şura”ları vardı.

Hökumətin və Şuranın itaəti və əmri altında məhəlli demokratlarının nizam görmüş dəstələrindən ibarət kafi miqdarda müsəlləh [silahlı] qüvvələri də mövcud idi.

Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti hökuməti bu demokratik müsəlləh qüvvələri sayəsində məmləkətdə nizam və asayışı gözəlcəsinə idarə etməkdə idi. Qars əyalətində müsəlman, xristian – hər kəs bir gözdə görülüb, rahat və azad yaşamaqda idilər.

Hətta məhəlli rumlar müsəlmanların bu üsuli-idarəsindən olduqca məmnun idilər.

Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti zamanında əyalətin hər tərəfində ucuzluq, bolluq, əmin və amanlıq hökmfərma idi [hökm sürürdü].

Fəqət cahən demokratlarının hüququnu müdafiə etmək iftixarı ilə “köks” oynadan əcnəbilər Qars əyaləti yüz minlərcə zəhmətkeşlərinin, demokratlarının malik olduqları bütün hüquqlarını və ixtiyarlarını heç bir səbəbsiz olaraq “mədəni” ayaqları ilə tapdalayıb əzdidilər, məhv etdilər.

Qars əyalətinin yüz minlərcə demokratlarının, zəhmətkeşlərinin seçib düzəltmiş olduqları Cümhuriyyət və Milli Şura üzvlərini xırsız [oğru] tutar kimi bir üsul ilə apansızın tutub silah gücü ilə həbs etdilər.

Bu nəhv [qayda] ilə böyük bir əyalətin demokrat vəkillərini indi də yerləri bilinməyən “mədəni” həbsxanalarına aparıb tıxadılar.

Böyləcə, Qars əyaləti müsəlman demokratlarının qurmuş olduqları Cümhuriyyət və Milli Şura idarələri əcnəbilərin “mədəni” əlləri ilə məhv edilib dağıldı.

* * *

Qars əyalətində müsəlman demokratlarının qurmuş olduqları Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti böyləcə bisəbəb dağıldıqdan sonra, hal-hazırın ən vəhşi, qeyri-mədəni, tərbiyə və idarədən bəhrəsiz daşnak hökumətinə Qars əyaləti təslim edildi.

Məhəlli demokratların rəyi-ammını [ümumi fikrini] sormadan, müsəlman zəhmətkeşlərinin ən mənfur gördükləri erməni ünsürünü gətirib heç bir haqq-ləyaqətləri olmadığı halda bunların üstünə hakim dikdilər.

İştə o gündən etibarən, yeni Qars əyaləti erməni idarəsinə keçdiyi gündən məzkur [adı çəkilən] əyalətin nizam və asayışı pozuldu.

Ermənilərin sui-idarəsi nəticəsi olaraq Qars əyalətinə gəlib doluşan erməni mühacirləri adətləri vəchilə quldurluqlarına başladılar. Gəlib-gedəni soydular, müsəlmanları incitdilər, mallarını taladılar, əziyyətlər etdilər.

Artıq gəlib-getmələr kəsildi, kəndlilərin şəhərə gəlmələri dayandı. Cəmiyyət ağırlaşdı, bahalıq başlandı. Ermənilərin müsəlmanlar üstünə olan quldurluqları da artdıqca artdı. Qanunsuzluq və təcavüz həddən aşdı.

Türklər zamanı İrəvanda evlərini, mülklərini, bağçalarını, bağlarını ermənilərə buraxıb çıxmış olan İrəvan müsəlmanları gəlib Qarsda boş qalmış erməni evlərinə yerləşmişlərdi.

Ermənilər ingilis gücü ilə Qarsda yerləşdikdən sonra, mühacir İrəvan və Gümrü müsəlmanlarını tutduqları evlərdən çıxarıb köçürtməyə başladılar.

Halbuki Gümrü müsəlmanlarının evlərinin hamısını bunlar Gümrüdən çıxdıqdan sonra ermənilər uçurub-dağıtmışlar. Ağaçlarını, qapı-pəncərələrini çıxarıb aparmışlar. İndi Aleksandropolda salamat bir müsəlman evi qalmamışdır.

İrəvanda isə müsəlman evlərinin uçurları dağıdılıb, salamat qalanları isə erməni mühacirləri tərəfindən zəbt edilmişlərdir ki, bunları bu müsəlman evlərindən çıxartmaq hələ də mümkün olmamışdır. Binaənileyh [odur ki], Qarsdan köçən müsəlmanlar hər cəhətcə yersiz bir halda bulunmuşlardır.

* * *

Ermənilərin Qars əyalətini qasibanə istilasından sonra müsəlmanlar artıq orada dayanamayıb hər gün qafilələrlə [dəstələrə] ətrafa köçməyə başlamışlar. Fəqət Qarsdan köçməkdə olan hər müsəlman qafiləsi ermənilər tərəfindən olmanın əziyyət və təcavüzlərə düşər olmuşlar və olmaqdadırlar.

İndiyə qədər bu kimi əziyyət və təcavüzlərə düşər olan müsəlman mühacir qafilələri yüzlərcədir. Bunların pərişan hallarını yazmaq kitablar doldurar. Ancaq bir nümunə olaraq son dəfə Qarsdan çıxmış bir müsəlman mühacir qafiləsinin haqqında ermənilər tərəfindən edilən təcavüzü qeydlə iktifa [kifayət] edəcəyiz:

1919 sənəsi avqust 14-də 12 evdən ibarət 60 nəfər arvad, uşaq, qoca İrəvan mühacirləri vaqon alıb Qarsdan köçmək üçün general-qubernator Karqanovdan rüsxətnamə almışlar və Qarsdan Gəncəyə əzimet [getmək] üzrə bulunmuşlardır.

Bu mühacir qafiləsi ailə və əşyaları ilə gəlib Qars dəmiryol mövqifinə [stansiya-sına] toplanmışlar. Mövqif naçalniki bu mühacir müsəlmanların yanlarına gəlmiş, bunların özlərini və şeylərini nəzərdən keçirmiş.

Naçalnik axşam vaxtı yanında bir neçə daha başqa erməni məmurları ilə təkrar bu müsəlman mühacirlərinin yanına gəlmiş, şeylərini açıdırıb aramışlar, getmişlər.

Sonra mühacirlərdən iki nəfəri Hacı Əsədulla və Məşhədi Əsəd namı naçalnikin hüzuruna istəmişlər. Naçalnik orada bunlara söyləmiş:

– Özünüz vaxt gözləyib getməkmə istəyirsiniz, yaxud əcələ [təcili] olaraq bizimmi göndərməyimizi istəyirsiniz? Bizim göndərməyimizi əcələ olaraq istəyirsiniz, o halda bizə 33 min manat pul verməlisiniz.

Məzkur [adı çəkilən] mühacir vəkilləri bu qədər pulu verəmməyəcəklərini, ancaq yoldaşları ilə məsləhətləşib cavab verəcəklərini bildirmişlər.

Yoldaşları ilə məsləhətləşəndən sonra 10 min manat verə biləcəklərini, artıq verməyə imkanları olmadığını mühacirlər mövqif naçalnikinə söyləmişlər, qəbul edilmişdir.

Vəkillər pulu təslim etdikləri vaxt ancaq 8 min manat vermişlər. Naçalnik və adamları buna da qane olmuşlardır.

Mühacir müsəlmanlar hələ öyləcə mövqifin qabağında ailələri ilə şeylərinin yanında qalmış, yollanmaq üçün mövqif naçalnikinin əmrinə intizar imişlər.

Bu haldan sonra gecənin yarısı keçmiş bir vaxtda bir strajnik bu mühacir müsəlmanların yanına gəlib mühacirlər-

dən Ağanı dəmiryol naçalniki çağırır demiş. (Ağanın Qarsda böyük gön satan mağazası var. Bunun yanında 200 min manata qədər nəqdi olduğunu məhəllinə [yerinə] (!) söyləyibmişlər.)

Mühacirlər bu halı dərk edərək Ağanın əvəzinə məzkur iki əvvəlki adamları – Hacı Əsədullanı və Məşhədi Əsədi göndərmişlər.

Bunlar getdikdən sonra gecənin o vaxtında bir neçə saat keçdiyi halda geri qayıtmamışlar. Mühacirlərin bu intizarı müddətində təkrar bir strajnik gəlib naçalnik Həbib bəyi və Molla Hüseyni istəyir demiş.

Məzbur [adı çəkilən], strajnikin yanına düşüb getməyə başlamışlar. Bunlar platformanın yaxınına yetişdikdə gecənin qaranlıq çağında beş nəfər müsəlləh naməlum ermənilər tərəfindən əhatə olunurlar və “əllərinizi yuxarı” sözlərini eşidirlər. Bunlar əllərini yuxarı qaldıraraq nə istəyirsiniz deyər sormuşlar.

– Yalnız pullarınızı istəyirik. Pullarınızı verin, sizi öldürməyiz.

Baş üstə deyib, məzbur müsəlmanlar özlərini təslim etmişlər.

Müsəlləh ermənilər Həbib bəyi və Molla Hüseyni götürüb platformanın qabağında vaqə, yanmış kazarmaya aparmışlar. Mühacirlər orada özlərindən qabaq naçalnikin yanına göndərdikləri Hacı Əsədullanı və Məşhədi Əsədi də bir bucağa tıxanmış görmüşlər.

Məzbur müsəlləh ermənilər məzbur mühacir müsəlmanları bu xarabaya gətirdikdən sonra içlərindən bir neçəsi çıxıb gedirlər. Bir az sonra mühacirlərdən Molla Hüseynin oğlu müəllim Mirzə Camalı da tutub gətirirlər. Bir az sonra onun

böyük qardaşı müəllim Mirzə Ələkbəri, bir qədər sonra da məzbur Ağa denilən Mirməhəmmədi götürüb gəlirlər.

Bunları o xarabaya gecənin o vaxtında toplayıb gətirincəyədək, burada müntəzər duran mühacir müsəlmanlara olmanın nalayiq söyüşlərdən başlayıb vurmaq, döymək kimi hər qisim əziyyətlər və təcavüzlər etmişlərdir.

Fövqdə məzbur mühacir müsəlmanları yanqı kazarmaya topladıqdan sonra, birər-birər bunları soymağa başlamışlar. Şöylə ki, Həbib bəydən nağd 6.260 manat pul, bir ədəd mauzer, bir saat, bir ədəd zümrüd qızıl üzük, bir ədəd qızıl çeşmək, bir bıçaq, bir daraq, dəsmal və qeyrə, papağını da başından çıxarıb öz başlarına geymişlər. Fəqət böyük olduğuna görə özünə qaytarmışlar.

Axund Molla Hüseyndən 9.965 manat pul, bir gümüş saat, iki ədəd papiros yandıran, iki bıçaq, müəllim Mirzə Camaldan bir bumajnik, 1 manat 50 qəpik nağd pul (bunun pulunu az gördükdə tüpürüb “müəllimin pulu az olar” demişlər), müəllim Mirzə Ələkbərdən bir gümüş saat (pulu olmadığına görə bu da tüpürülməyə layiq olur), Məşhədi Əsəddən nağd 6.250 manat pul, bir qədər də Bakı və Nikolay pulu, bir də başından papağını çıxarıb götürmüşlər. Əlindəki təsbəhini də almışlardır. Hacı Əsədduladan nağd 1.250 manat pul, bir saat, bir qızıl üzük və başından papağın, bir də əynindən paltosun çıxarıb almışlar.

* * *

Məzbur müsəlləh ermənilər sabah ilə bu soyulmuşları orada buraxıb getmişlər. Soyulmuş mühacirlər isə oradan qalxıb

general-qubernator Karqanovun yanına gəlmişlər və başlarına gələn əhvalatı şikayət olaraq söyləmişlərdir.

Binaənileyh Karqanovun əmri ilə polismeyster, silistçi, uçastok pristavı məhəlli-hadisəyə [hadisə yerinə] gedib əhvalatı öyrənirlər. Nəticədə stansiya məmurlarından, dəmiryol jandarma naçalnikindən və qeyrilərindən sübut etdikdən sonra aşağıdakı şeyləri tapıb alırlar: iki papaq, bir təsbəh, bir çıxarayaxan [siqara yandıran], 4.257 manat nağd pul.

Karqanovun əmri ilə məzbur naçalniki, müavinini və bu işdə əlaqədar olan polis milislərini və daha digər müqəssir məmurları tutub həbs edirlər.

Mühacir müsəlmanlar bu xüsusda general-qubernator Karqanovdan xüsusi surətdə izhari-rizaməndi etmişlərdir. Karqanov Həbib bəy və yoldaşı mühacirlərə demiş:

– Bir neçə gün qalın, pullarınızın hamısını tapdırıb sizə təslim edim, sonra gedin.

Mühacirlər isə artıq dayanammayacaqların söyləmişlərdir. Binaənileyh Karqanov cənabları bu müsəlman mühacirləri mühafizə üçün öz tərəfindən bunların yanına iki militsiya nəfəri verib Sənainə qədər göndərmişdir.

İnsaniyyətərvər Karqanov cənabları qalan pullarının da alınıb sonra özlərinə göndəriləcəyini və müqəssirlərə də şiddətli tənbeh edəcəyini mühacir müsəlmanlara vəd etmişdir.

Mühacirlər erməni məmurları içində yeganə vəzifəşünas və insaniyyətərvər olan Karqanov cənablarına təkrar-təkrar razılıq etmişlər və məzbur militsiyaların (xüsusi əmrə görə) mühafizələri altın[d]a

salamat və rahat gəlib Sənainə, gürcü torpağına çatmışlardır.

Mühacir müsəlmanlar burada militsiyalara təşəkkür edib Karqanova salam göndərmişlər və militsiyaların zəhmətinə qarşılıq üzrə də 200 manat pul bağışlamışlardır.

Mühacir müsəlmanlar avqustun 22-də Tiflisə gəlmişlər və burada Azərbaycan siyasi nümayəndəliyinin himayəsinə müraciətdə bulunmuşlardır.

Nümayəndəlik tərəfindən bunlara kifayət qədər pul xərcliyi verilməklə vəqon tədarük edilib Gəncəyə yollanmışdılar.

M. B.

BATUM MAHALI MÜSƏLMANLARININ QURULTAYI

Batumba avqustun 31-də Batum və mahalının müsəlman əhalisi islam-gürcülərin qurultayı vəqə olub, əhvali-hazirə haqqında müzakirə edilmişdir.

Qurultayda 100 nəfərə qədər nümayəndə iştirak edərək Gürcüstan Məclisi-Müəssisan əzaları [üzvləri], Gürcüstan, Azərbaycan və Ermənistan konsulları dəxi hazır olmuşlardır. Qurultayın sədrliyinə bir səslə Məhəmməd bəy Abaşidze seçilmişdir.

Əvvəlcə əhvali-hazirə haqqındakı mühüm bir məsələ müzakirə edilərək müttəfiqülqövl [söz birliyi ilə] böylə bir qətnamə qəbul edilmişdir:

“Batumba mahalının müsəlmanları kəndi nümayəndələri vasitəsilə Batumba avqust 31-də cəm olub əhvali-hazirəni müzakirə etdikdən sonra zeyldəki [aşağıdakı] qərara gəldilər:

1) Batumba mahalının əhalisi dinən islamdırlar, fəqət qan, irq, dil, mədəniyyət və adət [adətlər] cəhətlərində gürcü müsəlmanlardır. Torpaq və iqtisadi cəhətlərdə bizim vətənimiz, böyük anamız olan Gürcüstan ilə mərbutdur [bağlıdır].

2) Batumba və həvalisində [ətrafında] davam etməkdə olan hazırkı əhval bizi son dərəcə çətin bir hala sövq etdiyindən, məmləkətin üsul-idarəsində və onun işlərində iştirak etməkdən biz məhrum olmuşuz. Bir çox ixtilaf, anarşiya və firqəçilik səbəblərindən sakit və asudə yaşamaq imkan xaricindədir.

3) Batumba və həvalisinin siyasi, iqtisadi və mədəni ehtiyacları və həmçinin ümum Zaqafqaziya millətlərinin hüquq və heysiyyətləri, onların sülh və müsəlmlə [asayışla] raftar və hərəkətləri böylə qeyri-təbii əhvalın tezliklə rəf [aradan qaldırılmasını] və ləğv edilməsini tələb edərək, əhvalinin tam azadə və gözəl şərait daxilində yaşamalarını tələb edirlər.

4) Bunları nəzərə alaraq və əhalisi arasında sülh və müsəlmləti bərpa etmək fəqət [ancaq] gürcü müsəlmanları azadə edərək Batumba mahalını Gürcüstan mülhəq etməklə [birləşdirməklə] mümkün olacağını dərkə, bizim tələbimiz bu gündən sonra daimi olaraq Gürcüstana mülhəq olmaq və islam Gürcüstana geniş muxtariyyətlə yaşamaqdır. Həmin muxtariyyət daxilində əqaliyyət [azlıq] təşkil edən millətlərə siyasi və mülki geniş hüquq və ixtiyarat verməlidir.

5) Qurultayın həmin qətnaməsini Parisdəki Sülh Konfransına bildirib və Gürcüstan hökumətinə müraciətlə, tezliklə bu barədə lazımı və ciddi tədbirlər itti-xazı [tədbirlər görülməsi] rica edilsin.”

BAKI XƏBƏRLƏRİ**Banket**

Qarabağdan gələn erməni heyəti şərafinə olaraq keçən gün Qarabağ general-qubernatoru [Xosrov bəy] Sultanov həzrətləri tərəfindən “Metropol” mehmanxanasında bir banket tərtib edilmişdir. Banketdə Rəisi-vükəla [Baş nazir] Nəsim bəy həzrətləri, başqa nazirlər, Parlaman üzvləri, qəzetə müdirləri və sair böyük məmurlar iştirak etmişlərdir. Qarabağda erməni-müsəlman arasında bu axır vaxta qədər davam edən ixtilafın bərtərəf edilməsi [aradan qaldırılması] və bundan böylə hər iki millətin sülhlə yaşayacaqları haqqında bir çox nitqlər söylənib, bu iki millətin şərafinə idareyi-əqdah [qədəhlər qaldırılmışdır] edilmişdir. Banket ələlümum səmimiyyətlə keçmişdir.

Vaporlar haqqında

Bakıdan əcnəbiyə, əcnəbidən Bakıya gələcək vaporların axtarılması haqqında işbu nizam qəbul edilmişdir:

1) Bakıya varid [daxil] olan vaporların sərnişinlərini ən əvvəl gömrüxana məmurları axtarırlar. Ondan sonra fəqət başqa idarə nümayəndələri kəndi vəzifələri ifasına şüru edə [başlaya] biləcəklərdir.

2) Bakıdan gedəcək sərnişinləri isə biləks [əksinə], əvvəlcə başqa məmurlar, ən sonra isə gömrüxana məmurini [məmurları] axtaracaqdır.

İşbu işin layiqli surətdə aparılması üçün gömrüxana rica etmişdir ki, bütün Bakıya gələcək vaporların Petrov körpüsünə yaxlaşmaları və orada axtarış olması haqqında iqdamatda bulunulsun [addımlar atılsın]. Yenə “Qafqaz-Merkuri” və

başqa cəmiyyətlərə müraciətən rica edilmişdir ki, körpülərdə sərnişinləri axtarmaq üçün hasarlı xüsusi yerlər təyin edilsin.

İtaliya Qafqaziya bankı

Aldığımız məlumata görə, ən yaxın zamanda Bakı və Tiflisdə Romadakı Uçot Bankının şöbələri olaraq birər “İtaliya Qafqaziya Bankı” nam banklar güşad ediləcəkdir [açılacaqdır]. Bakı bankının müdirliyinə Pinto təyin edilmişdir.

Son şayiələr ətrafında

Məhəlli [yerli] qəzetələrin bir parasında Azərbaycan hökuməti ilə dabravol nümayəndəsi general Baratovun etilafı [razılığa gəlməsi] haqqında məlumat dərc olunmuşdur. Mövsuq [etibarlı] mənbələrdən aldığımız xəbərlərə görə, bu xüsusdə hələlik müəyyən bir qərar mövcud deyildir.

İran Maarif Cəmiyyətində

İran Maarif cəmiyyəti “Tərəqqi” dram heyəti tərəfindən şənbə günü zilhicce ayının 10-da Qurban bayramı münasibətilə “Tərəqqi” cəmiyyətinin üzvlərinə məxsus (dəvətnamə təriqi [üsulu] ilə) nümayiş tərtib verilmişdir. Möhtərəm üzvlər dəvətnamə dərdəst etməklə [əldə etməklə] həman gün axşam saat 8-də İttihad məktəbinin salonuna təşrif gətirə bilirlər.

Səadət məktəbində

Sentyabr ayının 1-dən Səadət mədrəsəsində (Suraxanski küçə, 197) yeni mütəəlliminin [şagirdlərin] ərizələri qəbul olunur. Dərslər isə sentyabrın 15-dən başlanacaqdır.

Üçüncü Ali-ibtidai məktəbində

Üçüncü Ali-ibtidai məktəbində imtahanlar işbu eylülün 10-dan, tədrisat isə ayın 15-dən başlanacaqdır.

“MÜSAVAT”DA

- Əbdüssəlam Səmədov cənablarının ciddiyyət və fəaliyyəti sayəsində və Salyan həvalisinin [ətrafının] bir çox nöqtələrində “Müsavat” firqəsi şöbələri açılmışdır.

- Müsavat İstixbarət [Məlumat] şöbəsinə Ərəb Həmyə şöbəsidən böylə məlumat verilmişdir:

Dəvəçi pristavı hər kənddən 5-6 nəfər bikara adam aparıb, həftələrlə evlərinə gəlməyə qoymayı. Bunların külfətləri başsız, sahibsiz, ac-yalavac qalmışlar. Bundan maəda [başqa], hər 7 gündə hər kənddən Qubaya iki nəfər vəkil istəyirlər. Hər vəkil gedəndə camaatdan, fəqir-füqəradan məcburi olaraq dörd-beş yüz manat cəm edirlər. Bu qərar üzrə hər ayda, hər kənddən dörd-beş min rublə alınır.

- Müsaliyə-Mürəfiə [Barışıq və Məhkəmə] şöbəsi Keşlə kəndinə göndərdiyi məktub mövcubincə [məktuba əsasən], Keşlə kəndində Müsaliyə-Mürəfiə şöbəsi təşkil olunmuşdur. İntixab olmuş [seçilmiş] şəxslər: Balarza Rzadə, Həsənqulu İbrahimi, Seyidhüseyn Mirbağırzadə.

- Buzovna köyündən yolun təmiri barəsində “Müsavat” firqəsinə verilmiş ərizə-hal üzrə firqə tərəfindən Türuq və Mə-

abir Nəzarətinə [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyinə] müraciətən, Buzovna yolunun təmir olunması barəsində məktub yazılıb, məzkur [deyilən] köy əhalisinin ricası xəbər verilmişdir.

- Yenə Balaxana, Buzovna köylərində vəqə “Müsavat” şöbəsi tərəfindən məzkur köylərdə məktəblərə müəllim təyin olunmasını “Müsavat”ın Bakı komitəsinə xəbər vermişlərdir. Bakı Komitəsi də bu barədə Maarif Nəzarətinə məktubən müraciət etmişdir.

- Buzovna köyündə “Müsavat” şöbəsi tərəfindən göndərilmiş məktuba binaən [əsasən], telefon xəttinin təmir olunmasından ötrü Bakı Komitəsi Posta-Teleqraf Nəzarətinə müraciət etmişdir.

FƏHLƏ HƏYATINDAN**Müsəlman əmələlərinin ümumi iclası**

Sentyabrın 1-də düşənbə [bazar ertəsi] günü saat 3-də Balaxana mədənlər mərkəzi “Müsavat” idarəsi təşəbbüsü ilə Balaxana krujokunda müsəlman əmələləri nümayəndələrinin iclası təşəkkül etmişdi.

Məclis heyət peyda etdikdən sonra Mürsəlzadə Piri əfəndiləri Məclisi-Müəssisanın məzayasını [yaxşı cəhətlərini] ətrafı ilə şərh və tədqiq bə'dində [sonrasında], gələcək Məclisi-Müəssisan intixabatına [seçkisinə] iştirak etməkdə qəflət etməyərək, tam ciddiyyətlə fəaliyyətdə bulunmağı, həmçinin Azərbaycan istiqlalı Azərbaycan zəhmətkeş xalqının qan bahası ilə əldə edilmiş olduğundan,

şu istiqlalı bütün maneələrə qarşı hər sinifdən müqəddəm [qabaq] müdafiə və mühafizə etmək dəxi Azərbaycan demokratiyasının vəzifəsi olduğundan, dolayısı ilə heyni-lüzumunda [lazım gəldiyi vaxtda] silaha sarılmaq icab edəcəyini [labüd olacağını], silah istemalına kəsbi-ləyaqət [silah işletmək bacarığı qazanmaq] isə əsgəri təlimat yarpağa mövquf [bağlı] olduğunu anladaraq, fəhlə camaatını təlimat-əsgəriyyə ilə uğraşmağa dəvət etdilər.

Nətiq əfəndiləri sözünü bitirdikdən sonra aşağıda yazılan məsələlər müzakirə edildi:

1) Könüllü təlimat-əsgəriyyə təşkilatı;

2) Fəhlələr ittifaqı məsələsi.

1) Təlim məsələsi xüsusunda təsadüfi olaraq məclisdə isbatı-vücut [iştirak] etmiş polis müdiri əfəndiləri camaata xitabən, əsgəri təlim almaq hər bir azərbaycanlı türk oğlunun əsl vəzəifi-milliyətindən [əsas milli vəzifələrindən] olduğunu ifadə bə'dində, bu xüsusda mümkün qədər maddi və mənəvi müavinətdə bulunacaqlarını vəd etdilər. Hüzardan [orada iştirak edənlərdən] dəxi təlim xüsusunda birer nətiqlər mütəəqibən [onun ardınca] nitqlər söylədilər.

Nəticədə hər bir rayonda mitinq çağırılıb könüllü təşkilat işlərini təftiş və tərvic etmək [rəvac vermək] üzrə hər rayonda üç nəfər:

Ramana rayonu – 1) Hilal Cəfərzadə, 2) Məşhədi Bağır Hüseynzadə; Zabrat rayonu – 1) Allahverdi Xudaverdi oğlu, 2) Ələsgər Həmid oğlu; Balaxana rayonu – 1) Cənəli Hüseynzadə, 2) Qarabala Əlizadə; Sabunçu rayonu – 1) Məşhədi Məhərrəm Hüseynzadə, 2) Şixəli Xəlilzadə.

2) Sənətkarlar İttifaqı məsələsinə gəldikdə, mədənlərdə Fəhlələr İttifaqı təşkilatı qərara alınıb, Bakı Komitəsi idarəsinə müraciətən yoldaş Əliisgəndərzadə tərəfindən tərtib edilmiş Fəhlələr İttifaqı nizamnaməsini almaq və Fəhlələr İttifaqına qərzül-həsənə [üzlük haqqı] təriqi [yolu] ilə müsaidə göstərilməsini rica etmək üçün 1) Rəhim bəy Cahangirzadə, 2) Zülfüqar Fərəczadə, 3) Yaqub Abidin-zadə, 4) Cabbar Məhərrəmzadə, 5) Muxtar Fətəlizadə intixab edildilər [seçildilər].

ERMƏNİSTANDA

Polkovnik Haskell Ermənistanda

Polkovnik Haskell İrəvan və Ermənistanın başqa nöqtələrini gəzdiyi zaman ermənilərin ətvarı [davranışları; vəziyyəti] xüsusunda aşağıdakı məlumatı bizə vermişlərdir.

Polkovnik Haskell ağustos 21-ində İrəvana gəlmişdir. Aşkardır ki, polkovnik Haskellin Ermənistana vürudundan [gəlişindən] istifadə ilə Ermənistan Cümhuriyyəti müsəlman məbusları da müsəlmanların əhvalı xüsusunda mumaileyhə [adı çəkilən şəxsə] məlumat vermək istəyəcəklərdir.

Dürlü bəhanələrlə müsəlman məbuslarını müsyö Haskell yanına buraxmazlar.

Bir az sonra İrəvanda olan Azərbaycan siyasi nümayəndəliyinə müsyö Haskell müraciət edərək onu Uluxanlıya müşayiət etmək üçün bir müsəlman nümayəndəsi verilməsini rica edir.

Nümayəndəlikdən zabit Əli xan Makinski müsyö Haskell hüzuruna göndərilir.

Yolda gedərkən Əli xan əfəndi müsəlman məbuslarının müsyö Haskell hüzuruna buraxılmasına ermənilərin mümaniət [maneçilik] etdiyini kəndisinə xəbər verir və axır günlər içində Eçmiədzin və başqa qəzalarda ermənilər tərəfindən təxrib və bərhəva edilən [dağıdılan və məhv edilən] müsəlman kəndləri siyahısını miri-mumailəyə [adı çəkilən komandanaya] təqdim edir.

Bu əhvaldan xeyli mükəddər olmuş [kədərlənmiş] müsyö Haskell İrəvana qayıdıb kəndisini orada bəkləməsinə və Azərbaycan nümayəndəliyinə dəxi baş çəkməsini adyutantına əmr edir və həman Eçmiədzin qəzası komissarının da bilatəxir [dərhal] həbs edilməsi əmrini verir.

Ertəsi günü ağustosun 24-də müsyö Haskellin adyutanti ingilis zabitləri rəfaqəti [yoldaşlığı] ilə birlikdə Azərbaycan siyasi nümayəndəliyinə gedirlər və orada ancaq ermənilərin müsəlman əhalisi başına nə fəlakətlər gətirdiklərini və müsəlmanların nə dürlü zülüm, sitəm və təqibətə məruz qaldıqlarını müfəssəl surətdə öyrənə bilir.

Ağustosun 25-də Haskellin adyutanti İngiltərə hərbi heyəti və Azərbaycan siyasi nümayəndəliyi üzvlərinin rəfaqəti ilə təxrib edilmiş müsəlman köylərini nəzərdən keçirmiş və tədabiri-lazimə ittixaz etmək [lazimi tədbirləri görmək] üçün İrəvandan əzimet edirlər [yola düşürlər].

Corab maşını

İynələri nömrə 9 və 10 və yumru maşınlardan ötrü satılır. Telefonu küçə nömrə 5, Avakovun evi, Avanesovun mağazası.

9019

İtibdir

Məşhədi Əli Hüseyn oğlunun 6-ncı polis idarəsindən aldığı pasportu itib. Etibardan saqitdir [etibarsızdır].

9025

Diş həkimi

S. İ. Kobılitskaya

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Dişlərə müalicə edir, kauçuk və qızıl üzərində dişlər qayırır. Vorontsovski, nömrə 12, Poçtovı küçənin küncündə. Telefon 22-17.

9026

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həml edənlər hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirilər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur.

Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

7-321

Arvad diş həkimləri Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısı çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayıрма dişlər. Dişlərin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnələr üçün tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək.

Voronsovski küçə 17 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

10218

Xəzər dənizində posta, sərnəşin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazaşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çərşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çərşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Maşhədsər-Bandar Gaz və geri

17-ci körpüdən çərşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Həsənqulı-Bandar Gaz-Maşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Berlin Darülfünunu doktoru

S. İ. Kopelioviç

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqları qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Elektrik müalicəsi, 606 və 914 müalicəsi və qeyriləri.

Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə.

Telefon nömrə 50-28 və 93.

10244

Doktor

Hacı Fətulla Ağəlizadə

Daxiliyyə və canda olan mərzələrə və həmçinin uşaqlara məxsus azarlara müalicə edir. Mərziləri [xəstələri] hər gün səhər saat

7-dən 10-ədək və axşam saat 4-dən 7-yədək qəbul edir. Adres: Şamaxı küçəsində 14 nömrəli evdə. Telefon 19-27.

9016

Diş həkimi Viraxobskaya

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Kauçuk və qızıl üzərində dişlər qayırır. Voronsovski, nömrə 21. Gimnaziçeskinin küncündə.

9022

Doktor M. İ. Lurye

Əmrəzi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi.

Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-7-yədək.

Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə 45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnıdan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

Culfa-Bakı dəmiryol idarəsi

Bununla Yevlaxdan Qaryaginə və Qaryagindən Culfa-Bakı dəmiryolunun qayırılan xətti Zəngəzur qəzası Nüvədiyə qədər yol yükünün aparılmasını öz öhdələrinə götürmək istəyən şəxsləri şifahi müsabiqəyə dəvət edir. Yükün miqdarı 30 min puda qədərdir. Müsabiqə 13 sentyabrda Yol İdarəsinin binasında (Bakı, Velikoknyajeski, nömrə 2, sabiq “Qrand hotel”, saat 10-da). Şəraiti öyrənmək istəyənlər sentyabrın 5-dən hər gün yuxarıda zikr olunan idarə binasında saat 10-dan 12-ə qədər müraciət edə bilərlər.

Müdir əvəzinə injiner: N.Yaroş

9011

Bakı Bəhri-Xəzər İstehlak Cəmiyyəti “Kooperatsiya” bununla əhaliyə elan edir ki, Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarətinin binəgüzərlərinə binaən [sərəncamına əsasən], həmin sentyabr ayının 8-dən əhaliyə manufaktura,

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsinin...

səh. 49. “lot” təxminən 12,80 qrama uyğun ağırlıq ölçüsü idi.

Hökumət Teatrosu Axşam Tamaşası

səh. 50. “eylülün 5-ndə 1919-ncu ildə”: qəzetdə “eylülün” yerinə səhvən “agustosun” getmişdir.

Azərbaycan Məclisi-Məbusanında

səh. 51. “Petrovsk”: indiki Mahaçqala şəhəri.

səh. 52. “Yekaterinodar”: indiki Krasnodar şəhəri.

səh. 53. “şayiələri zail etməli”: qəzetdə belə getmişdir: “şayiələri zail edər”.

Teleqraf xəbərləri

səh. 56. “ershersoq İosif”: 1918-1919-cu illərdə Macarıstan regenti olan İosif Avqust nəzərdə tutulur.

Qəzetlərdən

səh. 58. “Nyu-York herald” [New York Herald]: 1835-1924-cü illərdə Nyu-Yorkda nəşr edilmiş qəzet.

Qarsdan gələnələr

səh. 65. “bu mühacir müsəlmanların”: qəzetdə “mühacir bu müsəlmanların” getmişdir.

səh. 67. “M. B.”: bu imza Mirabbas Mirbağırzadəyə məxsusdur.

Bakı xəbərləri

səh. 69. “işbu eylülün 10-dan”: qəzetdə “eylülün” yerinə “iyulun” getmişdir.

“Müsavət”da

səh. 69. “Ərəb Həmyə”: Quba qəzasının

9029

**Müdir:
Hacıbəyli Üzeyir**

kəndi; indiki Böyük Həmyə kəndi (Siyəzən rayonu). Qəzetdə “Ərəb Həmid” kimi getmişdir.

Fəhlə həyatından

səh. 70. “...təftiş və tərvic etmək üzrə hər rayonda üç nəfər”: bundan sonrakı siyahıda adlar və rəqəmlər bir-birinə qarışmışdı; mümkün qədər düzəlttdik.

**Bakı Bəhri-Xəzər İstehlak Cəmiyyəti
“Kooperatsiya”...**

səh. 73. “oksford”: parça növü; əsasən köynək hazırlamaq üçün işlədilir.

“perkal”: dözümlülüyü ilə seçilən pambıq parça növü.

“bomazi” (yaxud pamazı): xovlu pambıq parça.

“markizet”: yüngül pambıq parça.

Cümə, 5 sentyabr 1919-cu il, nömrə 269

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Cümə, 9 zihiccətül-haram sənə 1337. 5 eylül 1919 sənə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rublə, 2 aylığı 70 rublə, 3 aylığı 100 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 35 rublə, 2 aylığı 60 rublə, 3 aylığı 90 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 5 rublə, axırncı səhifədə sətri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

KİNOTEATR “RENESSANS”

Qurban bayramı münasibətilə
Cümə günü sentyabr ayının
5-dən etibarən “Prometey film”
cəmiyyətinin 6 hissədə məşhur
dramasından iqtibas olunmuş
İ. N. Yermolyevin fabrikası
tərəfindən buraxılmış şəkil
göstəriləcəkdir: **“Sevgili və gözəl
qadınlardan ötrü”**.

Səhnə tərtib Qi de Mopassan
romanı olan “Ölümdən artıq”dan
alınmışdır. Baş rollarda gözəl
Zoya Karabanova, V. F. Strijevski, İ.
Talanov. Səhnə tərtibi rejissor
Protazanovundur.

Bu şəkil Rostovda ən böyük
teatroların birində 15 gün bilafasilə
[fasiləsiz] göstərilib böyük
müvəffəqiyyətlər qazanmışdır.

9031

İXTAR

[XƏBƏRDARLIQ]

Qurban bayramı münasibətilə yekşənbə [bazar] və düşənbə [bazar ertəsi] günləri idarə və mətbəəmiz tətil ediləcəyindən qəzetəmizin növbəti nömrəsi çarşənbə [çərşənbə] günü çıxacaqdır.

Axşam

**Qurban bayramı münasibətilə
göstəriləcək olan
opera və operetta tamaşaları
HÖKUMƏT TEATROSU**

AXŞAM TAMAŞASI

Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy
Qardaşlarının Müdiriyyəti
Cümə günü zilhiccə ayının 9-nda
(eylülün 5-ndə 1919-ncu ildə)
Qurban bayramı münasibətilə
şükəhlu [cah-cəlallı] bir surətdə
mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır
Üzeyir bəy Hacıbəylinin yazmış olduğu
məşhur **“Arşın mal alan”** operası və
şənbə günü Qurban bayramı gecəsi
mütəntən [təntənəli] bir surətdə
mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır
Üzeyir bəyin məşhur

“Şah Abbas və Xurşidbanu” operası.

Qızlar, oğlanlar xoru və balet.
Böyük musiqi dəstəsi Üzeyir bəyin
təhti-idarəsində olacaqdır.
Biletlər teatrın kassasında
satılmaqdadır. Tamaşa başlanacaqdır
axşam saat 9-un yarısında.
Qurban bayramı münasibətilə bazar
günü sentyabrın 7-ndə gündüz
Azərbaycan əsgərləri üçün məccani